

לְכֹן אָמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי ה' וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם וְהוֹצֵאתִי וְגו'. וְהֵייתִי לְכֶם לְאֱלֹהִים וְיַדְעֶתֶם כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם הַמוֹצִיא אֶתְכֶם מִתַּחַת סְבֻלוֹת מִצְרַיִם¹. ראוי להתבונן באמרו 'והייתי לכם לאלהים וידעתם כי אני ה'', הא כבר אמר למעלה 'אמור לבני ישראל אני ה''. גם הלשון כפול, 'והייתי וגו' וידעתם וגו', שהיה די באמרו 'וידעתם כי אני ה''². גם בברכות (לח א) פליגי בהמוציא, אי לשעבר משמע - אי להבא משמע, ומסיק דרבנן סברי דלשעבר משמע, והכי קאמר; וְהוֹצֵאתִי לְכֹן עֲבִידָנָא לְכֹן מִלְתָּא כִּי הֵיכִי דִּיְדַעְתּוּן דְּאָנָּא דְּאֶפְקִית לְכֹן, דְּכַתִּיב וְיַדְעֶתֶם כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם הַמוֹצִיא וְגו'. והוא גם כן בלתי מובן, מהו הכוונה בְּהִיחֵי, שזה מילתא דפשיטא שלאחר שְׁיָצְאוּ - יָדְעוּ שְׁהוּא יִתְבַּרְךְ הוֹצִיא.

אך נראה לומר, על פי מאמרם ז"ל באבות (פ"ג מ"ה)³ כל המקבל עליו עול מלכות שמים - מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ, וכל הפורק ממנו עול מלכות שמים - נותנין עליו עול מלכות ועול דרך ארץ. כי האדם צריך שיהיה עליו עול מלכות שמים בכל עת ובכל רגע, הַגֵּם שְׁקֻשָּׁה זאת מֵאֵד, ולא דבר קטן הוא שיבא האדם לידי מדה זאת - שיהיה עליו עול מלכות שמים תמיד. אך העצה לזה הוא - שירגיל האדם את עצמו מעט מעט בכל פעם, עד שירגיל את עצמו שיקבל תמיד עול מלכותו יתברך. וכשירגיל את עצמו בכך - אזי ההרגל תִּעֲשֶׂה אצלו לטבע⁴, ויהיה נקל לו אחר כך לקבל עליו עול מלכות שמים תמיד, ועל ידי זה מעביר ממנו עול מלכות, ולא יהיה לו שום יִרְאָה ופחד מִמְשָׂא מִלְךְ וְשָׂרִים⁵.

ועל פי זה יתבארו הכתובים **לכן אמור לבני ישראל אני ה'** פירוש, כמאמרם ז"ל במסכת ראש השנה (לב א) ⁶ אני ה' - זהו מלכות, רצה לומר שתקבלו עול מלכותי ועל ידי זה יופרק מֵאֶתְכֶם עול מלכות בשר ודם, ואז **והוצאתי אתכם וגו' והצלתי אתכם מעבודתם**, שממילא לא יהיה עליכם עול סבל מלכות מצרים ועבודתם, מחמת שקבלתם עליכם עול מלכות שמים. והעצה לבוא לידי מדה זו רְמַז באמרו **והייתי לכם לאלהים**, **אלהים** גימטריא **הטבע**, רצה לומר שתרגילו עצמכם מעט מעט עד שיוקבע אצלכם, ויהיה ההרגל נעשה לטבע, וכשתעשו כן - אז **וידעתם כי אני ה' אלהיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים**, אני ה' אלהיכם דייקא, שְׁקֻבֶּלֶת על מַלְכוּתִי - היא שעמדה לכם, שעל ידי זה - נִפְרַק מֵאֶתְכֶם עול פרעה וְעִמּוֹ

ועל פי זה יבנו גם כן המשך יתר הכתובים גם כן. ונקדים לשון המדרש (שמו"ר ו ה) ⁷ שמובא למעלה גם כן, וזה לשונו: בא אל פרעה מלך מצרים⁸, המשל אומר: מִן שְׁטִיָּא לִית הֵנִיא אֶלְא מִן קִצְיָא - וידבר משה לפני ה' לאמר וגו', עד כאן לשון המדרש. ופירש המתנות כהונה בשם הערוך, שְׁפָן עֲצִי - שְׁטִים אִין הֵנֵא לְאִדָּם מִמְנוּ, אלא אם כן קִצְיָנו, ויעשה ממנו כלים, או יסיקנו. כך פרעה אינו ראוי אלא ללקות. ויש לתמוה על המדרש, שהביא אחר כך תיכף פסוק וידבר משה לפני ה' ולא פירש עליו כלום, ומה ענינו לכאן.

ועל פי דברינו יובן, שמשה אמר להם לישראל שיקבלו עליהם עול מלכות שמים, ועל ידי זה יופרק מעליהם סבל מצרים, ולא יתְיָרְאוּ מהם כלל. אך ישראל מחמת קִצְר רוחם וְקִשְׁי עֲבֻדָּתָם לא יכלו לבוא לידי מדה זו - לקבל עליהם עול מלכות שמים, מרוב פחד פרעה וְעִמּוֹ שהיה עליהם. לכך אחר שאמר הכתוב שלא שמעו אל משה מקוצר רוח, גמר אומר בא דבר אל פרעה מלך מצרים, ופירש בו המדרש, שאין פרעה ראוי אלא ללקות. ורצה לומר, כי אחרי אשר בני ישראל אין להם יכולת לקבל עול

¹ שמות פרק ו: (ב) וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי יְקֹוֹק: (ג) וְאֵלָּא אֶל־אַבְרָהָם אֶל־יִצְחָק וְאֶל־יַעֲקֹב בְּאֵל שְׁדֵי וְשָׁמַי יְקֹוֹק לֹא נִזְדַּעְתִּי לָהֶם: (ד) וְגַם הַקְּמִיתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתְּךָ אֶת־אַרְצְךָ כְּנַעַן אֶת־אַרְצְךָ מִגְּרִיזִים אֲשֶׁר־גָּרוּ בָּהֶּ: (ה) וְגַם אֲנִי שָׁמַעְתִּי אֶת־נְאֻמֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר מִצְרַיִם מִעֲבָדִים אִתְּךָ וְאֶזְכָּר אֶת־בְּרִיתִי: (ו) לָכֵן אָמַר לְבְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֲנִי יְקֹוֹק וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סְבֻלוֹת מִצְרַיִם וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סְבֻלוֹת מִצְרַיִם: (ז) וְלֹקַחְתִּי אֶתְכֶם לִי לְעָם וְהֵייתִי לְכֶם לְאֱלֹהִים וְיַדְעֶתֶם כִּי אֲנִי יְקֹוֹק אֱלֹהֵיכֶם הַמוֹצִיא אֶתְכֶם מִתַּחַת סְבֻלוֹת מִצְרַיִם: (ח) וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁאַלְתִּי אֶת־יְדִי לְתֵת אֹתָהּ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלְיַעֲקֹב וְנִתְּתִי אֹתָהּ לְכֶם מִרְשָׁה אֲנִי יְקֹוֹק: (ט) וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה בְּן־אֵל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל־מֹשֶׁה מִקִּצְר רֹחַ וּמִעֲבֹדָה קָשָׁה:

² תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לח עמוד א: תנו רבנן: מה הוא אומר? המוציא לחם מן הארץ, רבי נחמיה אומר: מוציא לחם מן הארץ. אמר רבא: במוציא כולי עלמא לא פליגי דאפיק משמע, דכתיב: אל מוציאם ממצרים, כי פליגי - בהמוציא; רבנן סברי: המוציא - דאפיק משמע, דכתיב: המוציא לך מים מצור החלמיש; ורבי נחמיה סבר: המוציא - דמפיק משמע, שנאמר: המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים. ורבנן? - ההוא, הכי קאמר להו קודשא בריך הוא לישראל: כד מפיקנא לכו עבידנא לכו מלתא כי היכי דידיעיתו דאנא הוא דאפיקית יתכון ממצרים, דכתיב: וידעתם כי אני ה' אלהיכם המוציא.

³ משנה מסכת אבות פרק ג משנה ה: רבי נחוניא בן הקנה אומר כל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ וכל הפורק ממנו עול תורה נותנין עליו עול מלכות ועול דרך ארץ:

⁴ ספר החינוך פרשת בא מצוה טז: **כי אחרי הפעולות נמשכים הלבבות**. ואפילו אם יהיה אדם צדיק גמור ולבבו ישר ותמים, חפץ בתורה ובמצות, אם אולי יעסק תמיד בדברים של דופי, כאילו תאמר דרך משל שהכריחו המלך ומינהו באומנות רעה, באמת אם כל עסקו תמיד כל היום באותו אומנות, ישוב לזמן מן הזמנים מצדקת לבו להיות רשע גמור, כי ידוע הדבר ואמת שכל אדם נפעל כפי פעולותיו, כמו שאמרנו. ועל כן אמרו חכמים זכרונם לברכה [מכות דף כ"ג ע"ב] רצה המקום לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות, כדי להתפסס בהן כל מחשבותיהם ולהיות בהן כל עסקיהם, להטיב לבו באחריתו, **כי מתוך הפעולות הטובות אנהנו נפעלים להיות טובים וזוכים לחיי עד**.

⁵ מאור ושמש שמות פרשת משפטים: שם 'אדנות' הוא שם תואר לכל מיני מושל שיהיה, הן גדול או קטן; כי כל מי שמושל על חבירו - הוא אדון שלו, וממילא העבד יש לו מורא מפני רבו, על כן יש כמה וכמה מיני 'ראות' ופחדים בעולם מחמת שיש כמה אדונים ומושלים בארץ, אבל שורש היראה הוא - לירא מפני אדון העולם יתברך שמו, פי הוא אֲדוֹנֵי הָאֲדוֹנִים. על כן מי שמקבל עליו מורא שמים באמת - אינו מתְיָרָא משום דבר שבעולם המפחיד, כי הוא דבוק בשורש היראה שכל אֲדוֹנוֹת מִקְבֵּל מִשָּׁם, כמאמר התנא (אבות פ"ג מ"ה) כל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות, כידוע.

⁶ תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף לב עמוד א: רבי אומר: אני ה' אלהיכם ובחדש השביעי - זו מלכות רש"י: אני ה' אלהיכם - הוא לשון אני אדון לכם.

⁷ שמות רבה (וילנא) פרשה ו: ה [ו, ט] וידבר משה כן אל בני ישראל ולא שמעו אל משה וגו', היה קשה בעיניהם לפרוש מעבודת כוכבים, וכן יחזקאל מפרש ואמר (יחזקאל כ) איש שקוצי עיניו השליכו ובגלולי מצרים אל תטמאו, ראה מה כתיב איש שקוצי עיניו לא השליכו ואת גלולי מצרים לא עזבו, **בא דבר אל פרעה מלך מצרים, המשל אומר מן שטייא לית הנייא אלא מן קציא, וידבר משה לפני ה' וגו'.**

⁸ שמות פרק ו: (ו) וַיְדַבֵּר יְקֹוֹק אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: (יא) בָּא דְבַר אֶל־פְּרָעָה מִלֶּךְ מִצְרַיִם: וַיִּשְׁלַח אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרְצוֹ: (יב) וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה לְפָנָי יְקֹוֹק לֵאמֹר הֵן בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לֹא־שָׁמְעוּ אֵלַי וְאִיךָ יִשְׁמְעֵנִי פְרַעֲה וְאֲנִי עֹבֵל שְׁפָתַי: פ

⁹ אין עושה פירות

מלכות שמים מקוצר רוח ורוב עבודה, מן ההכרח שאין פעולה אחרת - רק שילקה פרעה בעשר מכות ואז יָאָו בני ישראל בחוש שפרעה הוכה עבורם, תהיה הרווחה בלבם לקוצר רוחם, ויוכלו לקבל עליהם עול מלכות שמים

אמנם משה חשש, אולי לא יאמץ פרעה את לבבו ויאבה לשלחם, והרי רצון השי"ת הוא שלא יצאו עד שירגילו את עצמם תחלה בקבלת עול מלכות שמים, והם עדיין לא יוכלו לבוא לזה עד כה. לזה אמר הכתוב וידבר משה לפני ה' לאמר וגו' ואיך ישמעני פרעה, לכאורה מלת 'לאמר' מיותרת¹⁰. ולדברינו יובן היטב, שמשנה רצה לפעול בדיבורו זה שיהיה האמת כן שלא ישמע לו פרעה עד שילקה. וזהו וידבר משה לפני ה' לאמר הן וגו' ואיך רצה לומר, שמשנה אמר לפני השי"ת שמוטל עליו לאמר דבר זה, כדי שיפעל בדיבורו שלא ישמע אליו פרעה, כדי שיכוהו בעשר מכות וילמדו ישראל לקבל עליהם עול מלכות שמים טרם יֵצְאוּ ממצרים. ולזה העתיק המדרש פסוק זה כמובן. וזה שאמרו ז"ל (ברכות לח א)² דְּכִי מִפְּקִינָא לְכוּ עֲבִידְנָא לְכוּ מִלִּיתָא דִּיִּדְעָתוּן דְּאָנָּא דְּאָפְקִית לְכוּן, שנאמר וידעתם כי אני ה'. פירוש, שלא יוציא אתכם עד שאכה פרעה שתהיה לכם הרווחה, לקבל עליכם עול מלכות שמים טרם תֵּצְאוּ, ודו"ק

וידבר משה כן אל בני ישראל ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבדה קשה¹. וידבר משה וגו' הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך יִשְׁמְעֵנִי פְרַעֲה וְאֲנִי עֶרְל שְׁפִתַיִם⁸. והקשו המפרשים¹¹, מאי קושיא הלא בני ישראל לא שמעו רק מקוצר רוח ונראה לבאר, דאיתא בספרי קודש דאדם הוא דוגמת עשר ספירות¹². הראש נגד שלש ראשונות, והזרועות נגד זרועות עולם, תרין שוקין נגד נצח והוד, והם תְּרִי פְלָגֵי גּוּפָא, וברית המעור מכריע בינתיים, ובת זוגו והלב מחבר כל הגוף, והוא באמצע, וְשֵׁם רוח חיים, בינה ליבא כידוע. ושפתים הם גם כן תרין פלגא, כידוע מכוונת הערבה, וברית לשון מכריע בינתיים. והם מכוונים כנגד תרין שוקין שהם נצח והוד. אלא שהעולמות העליונים הם מוחין לעלמא תתאה, ועולמות תתאי הם לבושים להעליונים, כידוע. ואיתא בזוהר הקדוש (ח"ב מג ב)¹³ מִסְטָרָא דִּיבּוֹלָא נְפָקִי מִמְּצָרִים, עיין שם. והוא בינה - עלמא דחירות, ובינה ליבא וכי והוא רוח חיים, כנזכר לעיל

והנה כשדבר משה לבני ישראל, עדיין לא נתגלה עלמא דחירות דהוא לְבָא - רוח חיים, והיה עדיין עליהם עבודה ויגיעה רבה מהמקטריגים, כידוע מזוהר הקדוש¹⁴ ומדרשות¹⁵, וזה **ולא שמעו וגו' מקוצר רוח** היינו כנזכר לעיל, שלא נתגלה עליהם רוח חיים - הוא בינה, כנזכר לעיל. **ומעבדה קשה** כנזכר לעיל. **ויאמר משה הן בני ישראל לא שמעו אלי** רצה לומר, בלשון נוחותא הן אמת וצדק מה שלא שמעו ישראל אלי, שצדקו מאד כנזכר לעיל. **ואיך ישמע אלי פרעה ואני ערל שפתים** פירוש, שהשפתים היינו יָכִין וְבִעַז כידוע¹⁶, עדיין לא נפתחו, ולא הוכרע בינתיים בברית הלשון, וכן ממילא בעולמות התחתונים - תרין פלגא דגופא עדיין לא הוכרע בינתיים, ולא נגמר היחוד, והאיך יכולין להיאגל. וזה מרומז בזוהר הקדוש שכתב, שהדיבור היה בגלות מצרים¹⁷, ודו"ק

¹⁰ אור החיים שמות פרק ו: (יב) לפני ה' לאמר הן וגו'. קשה אומרו לאמר כי למי יאמר ה' דברי משה. ואולי שיכין הכתוב לומר כי לא השיב משה תשובה זו לבל ילך בשליחות זה אלא כמי שמתלונן על עצמו שלא הצליח, והוא אומרו תיבת לאמר פי' שאין תכלית הדיבור אלא האמירה לא תכלית זולתה שהיא מניעת השליחות והבן. עוד ירצה כי כוונת דבריו הם לומר אמירה אחרת והיא מובנת מהדיבור מאומרו הן בני וגו' ואני ערל שפתים, ר"ל בזה כי יהיה ה' רופאהו

¹¹ ריב"א: (יב) הן בני ישראל לא שמעו אלי פרש"י זה אחד מעשרה ק"ו שבתורה והכי פרושו הן בני ישראל לא שמעו אלי אף כי לטובתם אני בא ואיך ישמע אלי פרעה שלרעתו אני בא. וקשי' דאיכ' למפרך מה שבני ישראל לא שמעו אליו היינו מרוב קוצר רוח כדמוכח קרא ותירץ ר"ת דמשה לא היה יודע כן אלא היה סבור שלא שמעו אלא מחמ' שלא רצו כאדם שאינו מקבל דברי חבריו:

דעת זקנים מבעלי התוספות: (יב) הן בני ישראל. לפי הפשט לא שמעו אלי. וא"ת כי הניחו מלשמוע מקוצר רוח וגו' לכך הוצרך לומר ואני ערל שפתים. אי נמי שמא משה לא היה יודע מה שאמר הכתוב מקוצר רוח וגו' ושמעתי מהר"ל מלישבונ"ה שהיה מפרש הק"ו שפירש"י כלומר הן בני ישראל וגו' אף מקוצר רוח שעליהם ואני אומר להם שאני בא מאת הקדוש ברוך הוא לפדותכם מן השעבוד ואדם בבית הסוהר ושומע שבא אדם לפדותו הוא יוצא ושמח לקראתו ושומע לקולו והם לא הטו אזנם לשמוע אלי כל שכן שפרעה שאני בא להפקיע שיעבודו שלא ישמע אלי:

ר' עובדיה מברטנורא: (יב) ואיך ישמעני פרעה זה אחד מ' ק"ו שבתורה קשה למה סירס המקרא שפי' ערל שפתים קודם שיפרש ואיך ישמעני הקודם לו. ועוד קשה מה ק"ו הוא זה תאמר שישראל לא שמעו אליו מפני העבודה קשה אבל פרעה שאין לו עבודה קשה אולי ישמע. י"ל שלכך סירס המקרא ופי' ערל שפתים קודם ואין להשמיענו שזהו ק"ו ע"ד משה שהיה חושב שישראל לא שמעו אליו מפני שהוא ערל שפתים וזהו הק"ו ומה ישראל שהם מעמי לא שמעו ואיך ישמעני פרעה שאינו מעמי ומלשוני אמנם הכתו' גילה לנו שמה שלא שמעו לא היה מפני ערלת שפתיו אך היה מקוצר רוח ומעבודה קשה. ומהר"ר כתב נראה דכל פירכא שהיא מסברא אנו מבליעין אותה מתוך הק"ו כמו שפירשו התוספות בפרק כיצד הרגל ולכך אנו עושין הק"ו בדרך זו ומה בני ישראל שאעפ"י שיש קוצר רוח ועבודה קשה לא שמעו מפני ערלת שפתי ואיך ישמע אלי פרעה:

¹² תיקוני זוהר הקדמה דף יז עמוד א: אנת הוא דאפיקת עשר תקונין וקרינן לון עשר ספירן לאנהגא בהון עלמין סתימין דלא אתגליין ועלמין דאתגליין ובהון אתכסיתא מבני נשא אנת הוא דקשיר לון ומייחד לון ובגין דאנת מלגאו כל מאן דאפריש חד מן חבריה מאלין עשר אתחשיב ליה כאלו אפריש בך ואלין עשר ספירן איונון אזלין בסדרן חד אריך וחד קצר וחד בינוני ואנת הוא דאנהיג לון ולית מאן דאנהיג לון ולא לעילא ולא לתתא ולא מכל סטרא לבושין תקינת לון דמינייהו פרחין נשמתי' לבני נשא וכמה גופין תקינת לון דאתקריאו גופא לגבי לבושין דמכסיין עליהון ואתקריאו בתקונא דא חסד דרועא ימינא גבורה דרועא שמאלא תפארת גופא נצח והוד תרין שוקין ויסוד סיומא דגופא אות ברית קדש מלכות פה תורה שבעל פה קרינן ליה חכמה מוחא איהו מחשבה מלגו בינה לבא ובה הלב מבין ועל אליו תרין כתיב הנסתרות ליי"י אלקיני"ו כתר עליון איהו כתר מלכות

¹³ זוהר כרך ב (שמות) פרשת יתרו דף פג עמוד ב דף פד עמוד א: אר"ש ההוא יובלא אפיק לון לישראל ממצרים, ואי תימא דיובלא ממש, אלא (מו ב, פה ב) מסטרא דיובלא הוה ומסטרא דיובלא אתער דינא על מצראי ובגיני כך חמשין אליו דיובלא הוה, תאנא לקבל דא חמשין זמנין אתמר ואדכר באורייתא נמוסין דמצרים ושבחי אינון כלהו, אשר הוצאתיך, (דברים ד) ויוציאך, (שמות יג) כי ביד חזקה הוציאך, וכלהו זמני חמשין אינון ולא יתיר משום דכלא ביובלא אתער ומסטרא דיובלא אתא כלא

¹⁴ זוהר כרך ג (ויקרא) פרשת אמור דף צז עמוד א: ישראל כד הוה במצרים הוה ברשותא אחרא והוה אחידן במסאבותא כאתת' דא כד היא יתבא ביומי דמסאבותא

¹⁵ ויקרא רבה (וילנא) פרשה כג סימן ב (אחרי מות): היתה גאולתן של ישראל קשה לפני הקדוש ברוך הוא ליגאל הה"ד (דברים ד) או הנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי וגו' אלו ואלו ערלים אלו מגדלי בלורית ואלו מגדלי בלורית אלו לובשי כלאים ואלו לובשי כלאים א"כ לא היתה נותנת מדת הדין לישראל שיגאלו ממצרים לעולם

¹⁶ יכין ובו עז = נצח והוד

¹⁷ זוהר כרך ב (שמות) פרשת וארא דף כה עמוד ב: ת"ח כתיב הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתים, מאי ואני ערל שפתים והיא בקדמיתא כתיב לא איש דברים אנכי וגו' כי כבד פה וכבד לשון אנכי, וקודשא בריך הוא הוה אותיב ליה מי שם פה לאדם וגו', והוא

הוא אהרן ומשה אשר אמר ה' להם הוציאו את בני ישראל מארץ מצרים וגו' הם המדברים אל פרעה וגו' הוא משה ואהרן.¹⁸ במדרש (ב"ר א טו)¹⁹ וברש"י²⁰, יש מקומות שמקדים משה לאהרן, ויש מקדים אהרן למשה, לומר לך ששקולין הן. ועדיין יש לדקדק, אם ה' הוא לידע ששקולים הן, על כל פנים היה צריך בפסוק ראשון להקדים משה לאהרן, והיה לו לכתב 'הוא משה ו'אהרן אשר אמר וגו' הם המדברים וגו' הוא אהרן ומשה', והיה גם כן משמע ששקולים הן וכו'.

על כן נראה לבאר על פי פשוטו, שבדקדוק נכתב כך; על פי מה שאמרו חז"ל ב"ש"ס ומדרש רבה (שמו"ר ג טז)²¹ על פסוק (שמואל א' ב כז)²² הַנְּגִלָה נְגִלְתִּי אֶל בֵּית אֲבִיךָ בְּהִיוֹתְךָ בְּמִצְרַיִם, שזה היה על ידי אהרן²³. וכן על פסוק (יחזקאל כ ה - ז)²⁴ וְאֵנִדַּע לְהֵם בְּאַרְצָם מִצְרַיִם וְאֵמַר אֲלֵהֶם אִישׁ שְׁקוּצִי עֵינָיו הִשְׁלִיכוּ וְגו', שאותו הנבואה לאהרן נאמרה במצרים קודם שנגלה הקדוש ברוך הוא למשה בסנה. על כן לא רצה משה לקבל השליחות, מפני ש'ידע משה רבינו שאהרן אחיו הוא נביא קודם ממנו, ואמר להם נביאות במצרים על הגאולה. שעל כן הוכיחם לבער עבודה זרה מביניהם, כדי לקרב הגאולה²⁵, וזה היה הרבה קודם התגלות השי"ת למשה בסנה, שהיה אהרן נביא לישראל, ואמר להם שיעשו תשובה כדי ש'יגאלו, כמבואר במדרש בכמה ימקומות²⁶, ובפירוש רש"י שמות (שמות ד י)²⁷ על פסוק גם מתמול וגו'.

אבל לפרעה לא היה אהרן נביא קודם למשה, כמבואר בהפסוקים שלפנינו שהיה משה רבינו עיקר, כי עליו בהתגלות הראשון האמור בפרשת שמות נאמר (שמות ג י)²⁸ וְעַתָּה לָכֵה וְאַשְׁלַחְךָ אֶל פְּרַעֲהוּ וְהוֹצֵא אֶת עַמִּי וְגו'. נמצא, בשליחות לפרעה - היה משה רבינו קודם שנבואה ואחר כך אהרן.

ועל כן בדקדוק נאמרו פסוקים הנזכרים לעיל הוא 'אהרן ומשה' אשר אמר ה' להם 'הוציאו את בני ישראל מארץ מצרים', כי אצל בני ישראל לצאת מן הגלות - היה אהרן נביא קודם למשה, כנזכר לעיל. אבל בדברם לפרעה היה משה קודם, כנזכר לעיל, על כן כתב הם המדברים 'אל פרעה' וגו' הוא 'משה ואהרן' כי אצל פרעה הוקדמה נבואה למשה כנ"ל, וקל להבין.

עוד יש לומר בדרך רמז, והוא מרומז קצת בזוהר הקדוש²⁹, על פי מה שאמרנו למעלה, שעיקר הוא ההתמזגות להמתיק הדינין ברחמים, ולמשוך הרחמים על הכנסת ישראל, ולהמשיך הדינים על שונאי ישראל. והנה, בזמן שצריכין הכנסת ישראל מדת החסד, אז צריך לפעול שגם הדינים יסכימו אל החסדים ולאכללא השמאל בימין³⁰. ובזמן שצריך למשוך הדינים על שונאי

אמר ואנכי אהיה עם פיר, ס"ד דלא הוה כן והשתא אמר ואני ערל שפתים אי הכי אן הוא מלה דאבטח ליה קודשא בריך הוא בקדמיתא, אלא רזא איהו, משה קלא, ודבור דאיהו מלה דיליה הוה בגלותא והוה איהו אטיס לפרשא מלין ובגין דא אמר ואיך ישמעני פרעה בעוד דמלה דילי איהי בגלותא דיליה דהא לית לי מלה, הא אנא קלא מלה גרע דאיהי בגלותא ועל דא שתף קודשא בריך הוא לאהרן בהדיה,

¹⁸ שמות פרק ו: (כו) הוא אהרן ומשה אשר אמר קולן להם הוציאו את בני ישראל מארץ מצרים על צבאתם: (כז) הם המדברים אל פרעה מלך מצרים להוציא את בני ישראל ממצרים: הוא משה ואהרן:

¹⁹ בראשית רבה (וילנא) פרשה א סימן טו (בראשית): בכל מקום הוא מקדים משה לאהרן, ובמקום אחד הוא אומר (שמות ו) הוא אהרן ומשה, מלמד ששניהן שקולין זה כזה

²⁰ רש"י: (כו) הוא אהרן ומשה - אלו שהזכרו למעלה, שילדה יוכבד לעמרם, הוא אהרן ומשה. יש מקומות שמקדים אהרן למשה ויש מקומות שמקדים משה לאהרן, לומר לך ששקולין כאחד:

²¹ שמות רבה (וילנא) פרשה ג (שמות): טז [ד, יג - יז] ויאמר בי אדני שלח נא ביד תשלח, א"ר חייא הגדול אמר לפניו רבש"ע בי אתה רוצה לגאול בניו אברהם שעשה אותך אדון על כל בריותיך שלח נא ביד תשלח אמר לפניו איזה חביב לאדם בן אחיו או בן בנו, הוי אומר בן בנו, כשבקשת להציל את לוט בן אחי אברהם ביד המלאכים שלחת להצילו, בניו של אברהם שהם ששים רבוא ביד אתה משלח להצילם, שלח ביד המלאכים שאתה רגיל לשלח, ד"א הגר המצרית ה' מלאכים שלחת אצלה, לששים רבוא בניה של שרה ביד אתה משלח להצילן, ורבנן אמרי סבור אתה שהיה מעבד משה לילך אינו כן, אלא כמכבד לאהרן שהיה משה אומר עד שלא עמדתי היה אהרן אחי מתנבא להם במצרים פ' שנה, הוא שכתב (יחזקאל כ) ואודע להם בארץ מצרים, ומנין שאהרן היה מתנבא שכן הוא אומר (שמואל א ב) ויבא איש האלהים אל עלי ויאמר אליו כה אמר ה' הנגלה נגלית אל בית אביך בהיותם במצרים לבית פרעה ובחור אותו מכל שבטי ישראל לי לכהן, אמר משה עכשיו אכנס בתחומי של אחי ויהיה מיצר, בשביל כך לא היה מבקש לילך, מיד ויחר אף ה' במשה.

²² שמואל א פרק ב פסוק כז: (כז) ויבא איש-אלהים אל-עלי ויאמר אליו זה אמר יקוק הנגלה נגלית אל בית אביך בהיותם במצרים לבית פרעה: בית אבי של עלי הכהן היה אהרן

²⁴ יחזקאל פרק כ: (ה) ואמרתי אליהם זה-אמר אדני יקוק ביום בחרי בישראל ואשא ידי לזרע בית יעקב ואודע להם בארץ מצרים ואשא ידי להם לאמר אני יקוק אלהיכם: (ו) ביום ההוא נשאתי ידי להם להוציאם מארץ מצרים אל-ארץ אשר-תירתי להם זבת חלב ודבש צבי היא לכל-הארצות: (ז) ואמר אליהם איש שקוצי עיניו השליכו ובגלולי מצרים אל-תטמאו אני יקוק אלהיכם: (ח) וימרודו בי ולא אבו לשמע אלי איש את-שקוצי עיניהם לא השליכו ואת-גלולי מצרים לא עזבו ואמר לשפך חמתי עליהם לכלות אפי בהם בתוך ארץ מצרים:

²⁵ שמות רבה (וילנא) פרשה טז סימן ב (פרשת בא): וכן אתה מוצא לישראל כשהיו במצרים היו עובדין עבודת כוכבים ולא היו עוזבין אותה, שנאמר (יחזקאל כ) איש את שקוצי עיניהם לא השליכו, אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה כל זמן שישראל עובדין לאלהי מצרים לא יגאלו, לך ואמור להן שיניחו מעשיהן הרעים ולכפור בעבודת כוכבים, ה"ד (שמות יב) משכו וקחו לכם, כלומר משכו ידיכם מעבודת כוכבים וקחו לכם צאן ושחטו אלהיהם של מצרים ועשו הפסח, שבכך הקדוש ברוך הוא פוסח עליכם, הוי (ישעיה ל) בשובה ונחת תושעון.

²⁶ מדרש תנחומא (ורשא) פרשת שמות סימן כז: אמר משה כל השנים האלו היה אהרן אחי מתנבא ועכשיו אני נכנס בתחומי של אחי ויהיה מיצר לך לא היה רוצה לילך

²⁷ שמות פרק ד: (י) ויאמר משה אל-יקוק בני אדני לא איש דברים אנכי גם מתמול גם משלשם גם מאז דברך אל-עבדך פי כבד-פה וכבד לשון אנכי: רש"י: (י) גם מתמול וגו' - למדנו שכל שבעה ימים היה הקדוש ברוך הוא מפתה את משה בסנה לילך בשליחותו מתמול שלשום מאז דברך הרי שלשה, ושלשה גמין רבויין הם, הרי ששה, והוא היה עומד ביום השביעי כשאמר לו זאת עוד (להלן פסוק יג) שלח נא ביד תשלח, עד שחרה בו וקבל עליו. וכל זה, שלא היה רוצה ליטול גדולה על אהרן אחיו שהיה גדול הימנו ונביא היה, שנאמר (שמואל א ב כז) הנגלה נגלית אל בית אביך בהיותם במצרים, הוא אהרן. וכן ביחזקאל (כ ה) ואודע להם בארץ מצרים וגו', (שם ז) ואומר אליהם איש שקוצי עיניו השליכו, ואתה נבואה לאהרן נאמרה:

²⁸ שמות פרק ג פסוק י (שמות): ועתה לכה ואשלחך אל-פרעה והוצא את-עמי בני-ישראל ממצרים:

²⁹ זוהר כרך ב (שמות) פרשת וארא דף כו עמוד ב: הוא אהרן ומשה, הם אהרן ומשה מבעי ליה, אלא לאכללא דא בדא רוחא במיא, הוא משה ואהרן לאכללא מיא ברוחא ועל דא כתיב הוא ולא הם

³⁰ זוהר כרך א (בראשית) פרשת בראשית דף כג עמוד א: יד ימין מסטרא דחס"ד יד שמאל מסטרא דגבורה

ישראל³¹, אז צריך לפעול שגם החסדים יסכימו להדינין על שונאי ישראל. וזאת ידוע מספרי קודש, שאהרן שהוא כהן - מדתו מדת החסד, ומשה רבינו ע"ה שהוא לוי - מדתו מדת גבורה, מסטרא דְלְיָהּ שהוא גבורות קדושות³².

וזה הוא 'אהרן ומשה' אשר אמר וגו' 'הוציאו את בני ישראל מארץ מצרים', שלהוציא את ישראל שצריך לזה מדת החסד והרחמים - אהרן קודם למשה, ונכלל משה באהרן לפעול לְהַפְנִיט ישראל מדת החסד. **הם המדברים וגו'**, 'דיבור' הוא לשון קשה, כידוע (מכות יא א). וזהו **הם המדברים 'אל פרעה'** פירוש, כשהוצרכו להתנהג במדת הדין הקשה, ולהביא המכות על פרעה שישלח את ישראל מארצו - אז הוא 'משה ואהרן' משה קודם לאהרן, ונכלל אהרן במשה לעשות דין בשונאי ישראל, ולהביא המכות על פרעה ועמו.

³¹ מאור ושמש שמות פרשת וארא: והנה איתא בכוונות על 'ולמלשינים אל תהי תקוה', כי לעשות דינים בשונאי ישראל, צריך שיסכים גם כן מדת החסד על הדינים, וכן להמשיך חסדים על כנסת ישראל צריך שיסכים מדת הדין. וזה שמובא ברש"י ז"ל על פסוק (שמות ט כד) וַיְהִי בְרֹד וְאֵשׁ מִתְּלַקְחַת - נס בתוך נס כו'. ואיתא גם כן במדרש (שמו"ר יב ד) משל לשני לגיונות קשים שהיה מלחמה ביניהם כו', עשו שלום ביניהם, יעויין שם. ולזה בא ברד ממידת חסד כנזכר לעיל, שצריך גם מדת החסד להסכים עם מדת הדין לעשות נקמה בשונאי ישראל.

³² זוהר כרך ג (ויקרא) פרשת תזריע דף מח עמוד ב: ת"ח דהא ליואי דאתו מהאי סטרא דדינא לא מתדכאן עד דאתעברון מנהון שערא דכתיב (במדבר ח) וכה תעשה להם לטהרם הזה עליהם מי חטאת והעבירו תער על כל בשרם וגו' ובגין דיתבסמון יתיר בעי כהנא דאתא מסטרא דחסד עלאה